

УДК 331.108:351.74

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.21>

Євген Ігорович Гаркавцев,

кандидат педагогічних наук,

Управління проведення спеціальних операцій

Департаменту поліції особливого призначення «Окрема штурмова

бригада Національної поліції України «Лють» (заступник начальника);

 <https://orcid.org/0009-0004-8056-0143>,

e-mail: harkavtsev@gmail.com;

Микола Олександрович Котелюх,

кандидат педагогічних наук,

Управління проведення спеціальних операцій

Департаменту поліції особливого призначення

«Окрема штурмова бригада Національної поліції України «Лють»,

організаційний відділ (головний спеціаліст);

 <https://orcid.org/0000-0002-5580-7798>,

e-mail: kotelyukh85@gmail.com

**ОПТИМІЗАЦІЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИДІВ СПЕЦІАЛЬНИХ
ЗВАНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

Розглянуто процес реформування правоохоронної системи в Україні, зокрема створення Національної поліції у 2015 р., та його вплив на систему звань поліцейських. Особливу увагу приділено основним змінам, які відбулися внаслідок цієї реформи. Висвітлено проблему відсутності додаткових звань та обмежених можливостей кар'єрного зростання для молодшого складу Національної поліції України, яка може призвести до професійного вигорання та зменшення мотивації особового складу. Здійснено аналіз позитивного досвіду використання розширеного рангу звань молодшого та сержантського складу в таких країнах, як Канада, Німеччина, Греція, Іспанія, а також штатах Вірджинія та Делавер у США. Запропоновані шляхи усунення недоліків у системі звань мають на меті покращення умов праці та мотивації особового складу поліції. Підкреслено необхідність оновлення дизайну погонів для курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Ключові слова: Національна поліція України, служба в поліції, проходження служби, звання в Національній поліції України, реформа.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Із проведенням реформи у 2015 р. та створенням Національної поліції в Україні відбувся потужний і масштабний процес перетворення правоохоронної системи держави зі зразка радянської системи в сучасну поліцейську структуру європейського рівня, який

триває й досі. Відповідно до змін у законодавстві реформа значно наблизила поліцію до стандартів країн Північноатлантичного альянсу, в якій деякі служби були ліквідовані, а замість них утворені більш ефективні. Повністю був створений абсолютно новий зразок однострою поліцейських та змінена структура спеціальних звань.

Так, із відмовою повторення деяких звань у поліції із колишніми з'явився так званий вакуум між званнями старшого сержанта поліції та молодшого лейтенанта поліції, оскільки зникли такі звання, як старшина, прапорщик та старший прапорщик, а замість чотирьох генеральських звань залишилось три, оскільки звання генерала внутрішньої служби України також припинило існувати, а замість них не було введено інших. Проте такі звання досі використовують в органах і підрозділах цивільного захисту.

Водночас за наявними даними відомо, що із загальної штатної чисельності поліцейських (124 315 осіб), 33 046 осіб належать до молодшого складу, що становить 26,6 %. Значна частина сержантських посад розподілена саме у блоці превентивної діяльності, в таких службах, як поліція особливого призначення (3 311), патрульна служба поліції особливого призначення (1 261), підрозділи конвойної служби (2 228), групах реагування патрульної поліції (5 643), а також у патрульній поліції (5 563), поліції охорони (6 368) та інших службах Національної поліції України (8 672).

Так, відповідно до наказу Національної поліції України «Про перелік посад поліцейських і відповідних їм граничних спеціальних звань» від 4 грудня 2015 р. № 142 молодший склад поліції виконує функції на таких посадах: поліцейський, командир відділення, помічник слідчого, помічник оперуповноваженого, помічник дільничного офіцера поліції, помічник чергового, старший технік-криміналіст, технік-криміналіст, старший технік, технік, помічник начальника пункту, молодший інспектор, помічник командира взводу, командир катера, старшина, оператор служби «102», начальник конвою, начальник складу, начальник стрільбищ, начальник тиру, інструктор, начальник полігона, молодший інспектор, збройовий майстер, помічник чергового коменданта, контролер КПП, музикант, оператор стрільбища, курсант¹.

Одним із проблемних питань професійного вигорання молодшого складу поліції є те, що відповідно до ст. 83 Закону України «Про

¹ Перелік посад поліцейських і відповідних їм граничних спеціальних звань : наказ Нац. поліції України від 04.12.2015 № 142 // Національна поліція України : офіц. сайт. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-preprod/sites/1/Docs/Struktura/Zvanya_21_12_2021.docx (дата звернення: 25.03.2024).

Національну поліцію»¹ щодо строків висулу у спеціальних званнях поліції поліцейський, перебуваючи на відповідній посаді, за чотири роки має можливість отримати звання старшого сержанта поліції, після чого в умовах відсутності можливості подальшого кар'єрного зростання або намагається здійснити переведення до іншої служби, або залишається на досягнутому, втрачаючи мотивацію подальшого саморозвитку професійної майстерності. Крім того, непоодинокі випадки звільнення особового складу з Національної поліції України або перехід до інших силових структур через відсутність перспектив кар'єрного зростання.

Стан дослідження проблеми

У своїй роботі «Сучасний стан кадрового забезпечення персоналу органів і підрозділів Національної поліції України» К. С. Ізбаш та І. В. Славінська звертають увагу на сучасний стан кадрового забезпечення персоналу органів і підрозділів Національної поліції з адміністративно-правового погляду [1]. Проте важливо зазначити, що в цій роботі відсутнє дослідження проблемних питань, що стосуються прогалін між спеціальними званнями працівників Національної поліції України. Це є важливим аспектом для глибшого розуміння ситуації в системі кадрового забезпечення. Дослідження таких питань може допомогти в ідентифікації можливих проблем у розподілі відповідальності та забезпечити більш ефективне управління персоналом. Тому в подальших наукових розвідках варто звернути увагу на цей аспект, щоб отримати більш повне уявлення про ситуацію та розробити відповідні стратегії управління персоналом.

І. С. Дрок у своєму дослідженні «Кадрова політика Національної поліції України в умовах війни» розглядає нормативно-правовий аспект щодо спеціального звання поліцейського [2]. Порушені також проблемні питання щодо присвоєння звання як заохочення під час дії воєнного стану в Україні. Однак у статті не приділено належної уваги важливому питанню щодо прогалін між званнями. Врахування цього аспекту значно розширило проблему присвоєння звання як заохочення.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є проведення комплексного аналізу проблематики, пов'язаної зі спеціальними званнями в поліції. Основні *завдання* полягають у виявленні та систематизації наявних питань щодо звань у поліції, а також прогалін у їхньому регулюванні та використанні;

¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 25.03.2024).

наданні рекомендацій щодо вдосконалення системи спеціальних звань у поліцейському відомстві з метою підвищення ефективності його роботи та покращення взаємодії з громадськістю.

Наукова новизна дослідження

За допомогою детального вивчення обов'язків та повноважень уже наявних звань запропоновано обґрунтоване впровадження нових спеціальних рангів. Нові звання мають на меті заповнити важливі прогалини в цій сфері. Визначення чітких ролей і відповідальності для кожного рангу сприятиме підвищенню ефективності діяльності поліцейського відомства та рівня взаємодії з громадськістю. Це стане кроком у напрямі модернізації та підвищення якості служби в Національній поліції України, що відповідає сучасним вимогам і потребам суспільства.

Виклад основного матеріалу

Із метою збереження кадрового потенціалу, недопущення втрати професіоналів, що, зокрема, виключає втрати державних коштів на навчання та виховання поліцейських, пропонуємо порушити питання щодо внесення певних змін до Закону України «Про Національну поліцію» з метою оптимізації та вдосконалення видів спеціальних звань поліцейських.

Так, пропонуємо додатково ввести такі спеціальні звання:

- 1) рекрут поліції – для осіб, що були прийняті на службу або проходять первинне навчання до моменту складання ними присяги;
- 2) молодший капрал поліції;
- 3) головний сержант поліції;
- 4) штаб-сержант поліції;
- 5) майстер-сержант поліції;
- 6) генерал Національної поліції.

Саме введення таких спеціальних звань, як головний сержант поліції, штаб-сержант поліції, майстер-сержант поліції, розширить граничні звання, що відповідно до наказу Національної поліції України від 4 грудня 2015 р. № 142 зараз належать до молодшого складу поліції.

Крім того, пропонуємо виключити спеціальне звання «рядовий поліції», а замість нього ввести спеціальне звання «молодший капрал поліції» як аналог найнижчого поліцейського звання «констебль», що використовується у поліції багатьох країн світу, зазвичай англослов'янських, як правило, із погоном з однією смужкою. Зазначену пропозицію обґрунтовуємо тим, що навіть молодий поліцейський, призначений на посаду, перебуваючи на службі у форменому одязі, спілкуючись із громадянами та зобов'язуючи їх до виконання певних законних вимог, матиме більший авторитет за допомогою високого звання, а «чистий» погон до такого психологічного впливу не приведе. Погон, що не має

будь-яких позначок, доречно застосувати для поліцейських зі спеціальним званням «рекрут поліції», наприклад, як у поліцейських структурах деяких адміністративних одиниць США [3]. Так, звання «рядовий поліції», унаслідок вимог до освіти, тривалості підготовки, критеріїв конкурсного відбору кандидатів на службу, вважаємо недоцільним для подальшого використання в Національній поліції України, оскільки таке звання притаманне військовим формуванням.

За результатами аналізу міжнародного досвіду встановлено, що звання «молодший капрал» використовують у жандармерії Франції, цивільній гвардії Іспанії та деяких інших країнах¹. У поліцейських формуваннях багатьох країн діє більш широкий перелік звань молодшого та сержантського складу. Наприклад, у Канаді, Німеччині, Греції, Іспанії, штатах Вірджинія та Делавер у США використовують по сім різних звань молодшого та сержантського складу, а в Хорватії, Ізраїлі, Італії, Польщі, Департаменті поліції Нью-Йорку та штаті Флорида у США – по дев'ять [4]. Слід навести приклад, що такі ідентичні звання, як головний сержант, використовують у поліції Греції, штабс-сержант – у поліції Польщі, а майстер-сержант – у поліції штату Флорида у США.

Усі перелічені звання відповідають системі звань Північноатлантичного альянсу та вже два роки діють у Збройних Силах України, Національній гвардії України, Державній прикордонній службі України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій та низці інших складових сил безпеки і сил оборони, оскільки з 2020 р. Україна є партнером НАТО з розширеними можливостями (див. табл. 1).

Доцільно зазначити, що у військових формуваннях України використовується ще більший спектр сержантських звань, оскільки потреба та кількість сержантських посад, визначених військово-обліковими спеціальностями, значно більша, ніж у поліції.

Щодо обґрунтування введення вищого спеціального звання «генерал Національної поліції» вважаємо за доцільне зауважити, що це суттєво підвищить імідж та статус Національної поліції України та вирішить питання розбіжностей у співвідношенні звань не лише серед складових структури Міністерства внутрішніх справ України, а й з іншими силовими блоками в країні. Так, у військових формуваннях і у Державній службі України з надзвичайних ситуацій передбачено чотири генеральських звання, найвищим з яких є «генерал» та «генерал служби цивільного захисту» відповідно.

¹ Молодший капрал // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Молодший_капрал (дата звернення: 25.03.2024).

Таблиця 1

**Запропонований перелік спеціальних звань
Національної поліції**

№ з/п	Код НАТО	Військові, спеціальні звання		
		Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України	Національна поліція	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
1	2	3	4	5
1	OR-1	Рекрут	<i>Рекрут поліції</i>	–
2	OR-2	Солдат	–	Рядовий служби цивільного захисту
3	OR-3	Старший солдат	<i>Молодший капрал поліції</i>	–
4	OR-5	Молодший сержант	Капрал поліції	Молодший сержант служби цивільного захисту
5	OR-6	Сержант	Сержант поліції	Сержант служби цивільного захисту
6	OR-7	Старший сержант	Старший сержант поліції	Старший сержант служби цивільного захисту
7	OR-8	Головний сержант	<i>Головний сержант поліції</i>	Старшина служби цивільного захисту
8	OR-9	Штаб-сержант	<i>Штаб-сержант поліції</i>	Прапорщик служби цивільного захисту
9		Майстер-сержант	<i>Майстер-сержант поліції</i>	Старший прапорщик служби цивільного захисту
10		Старший майстер-сержант	–	–
11		Головний майстер-сержант	–	–
12	OF-1a	Молодший лейтенант	Молодший лейтенант поліції	Молодший лейтенант служби цивільного захисту
13		Лейтенант	Лейтенант поліції	Лейтенант служби цивільного захисту
14	OF-1b	Старший лейтенант	Старший лейтенант поліції	Старший лейтенант служби цивільного захисту

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
15	OF-2	Капітан	Капітан поліції	Капітан служби цивільного захисту
16	OF-3	Майор	Майор поліції	Майор служби цивільного захисту
17	OF-4	Підполковник	Підполковник поліції	Підполковник служби цивільного захисту
18	OF-5	Полковник	Полковник поліції	Полковник служби цивільного захисту
19	OF-6	Бригадний генерал	Генерал поліції третього рангу	–
20	OF-7	Генерал-майор	Генерал поліції другого рангу	Генерал-майор служби цивільного захисту
21	OF-8	Генерал-лейтенант	Генерал поліції першого рангу	Генерал-лейтенант служби цивільного захисту
22		–	–	Генерал-полковник служби цивільного захисту
23	OF-9	Генерал	<i>Генерал Національної поліції</i>	Генерал служби цивільного захисту України

Окремо, за результатами вивчення міжнародного досвіду, встановлено, що в поліцейських органах таких держав, як Іспанія, Німеччина, Норвегія, Південна Корея, Румунія, Хорватія, Фінляндія, Франція, встановлено по чотири вищих або генеральських звання, а в дорожній поліції штату Каліфорнія та прикордонній поліції США існує по п'ять звань вищого складу.

Слід зауважити, що в багатьох країнах світу поліцейські звання аналогічні військовим званням за функціями та дизайном знаків розрізнення. Тому, що сучасні поліцейські підрозділи мають військові корені та у певний час відділилися від військових формувань не лише в пострадянських країнах, а й у Західній Європі та англомовних країнах світу.

Висловлюємо пропозицію про відмову від використання літери «К» на погонах курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, в яких здійснюється підготовка поліцейських, замість цього доцільно встановити нову типову емблему, що вже використовується для курсантів Національної гвардії України, Державної

прикордонній служби України та деяких інших складових сил безпеки та сил оборони. Відмовляючись від радянського прототипу, пропонуємо використовувати емблему світло-сірого кольору у вигляді рельєфного вінка з пальмового листя, поверх якого розміщено рельєфне зображення розгорнутої книги, за якою на центральній осі вміщено зображення меча вістрям вгору, а на діагоналях розташовано перехрещені смолоскипи.

Таке рішення, вважаємо, буде позитивно сприяти зміцненню співдружності поліцейських курсантів з курсантами інших закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Також пропонуємо передбачити курсантам, які отримали, перебуваючи на відповідних посадах за час навчання, або тим, які до моменту вступу до закладів вищої освіти мали звання від молодшого капрала поліції до майстер-сержанта поліції, використання на погонах разом із зазначеною емблемою й позначок відповідних їм спеціальних звань.

Пропонуємо, що присвоєння спеціального звання «молодший капрал поліції» після складання присяги не матиме вимоги обов'язкового застосування для курсантів поліції, таке звання доречно присвоювати тим курсантам, які не виконують обов'язків молодшої командної ланки, але є відмінниками службової дисципліни та навчання.

Вважаємо за доцільне відмовитися від використання літери «Л» на погонах вихованців юридичних ліцеїв правоохоронного напрямку, замість цього встановити нову типову емблему, що вже використовується для ліцеїстів закладів освіти інших силових відомств, а саме типову як для курсантів, але без вінка. При цьому звання ліцеїстів віцесержантів на погонах слід наносити прямими смужками з метою розрізнення з чинними поліцейськими званнями.

За результатами викладених пропозицій щодо оптимізації та вдосконалення видів спеціальних звань поліцейських пропонуємо замість трьох складів (молодший, середній, вищий) розширити їх до п'яти в такому вигляді:

- 1) спеціальні звання молодшого складу – рекрут поліції, молодший капрал поліції, капрал поліції;
- 2) спеціальні звання сержантського складу – сержант поліції, старший сержант поліції, головний сержант поліції, штаб-сержант поліції, майстер-сержант поліції;
- 3) спеціальні звання середнього складу – молодший лейтенант поліції, лейтенант поліції, старший лейтенант поліції, капітан поліції;
- 4) спеціальні звання старшого складу – майор поліції, підполковник поліції, полковник поліції;

5) спеціальні звання вищого складу поліції – генерал поліції третього рангу, генерал поліції другого рангу, генерал поліції першого рангу, генерал Національної поліції.

На зображенні нижче, на прикладі постанови Президії Верховної Ради України від 29 червня 1992 р. № 2517-ХІІ, надаємо проєкт щодо встановлення в системі Міністерства внутрішніх справ України співвідношення між військовими званнями, що вже відповідні еквівалентним кодам НАТО (див. табл. 1), та спеціальними званнями.

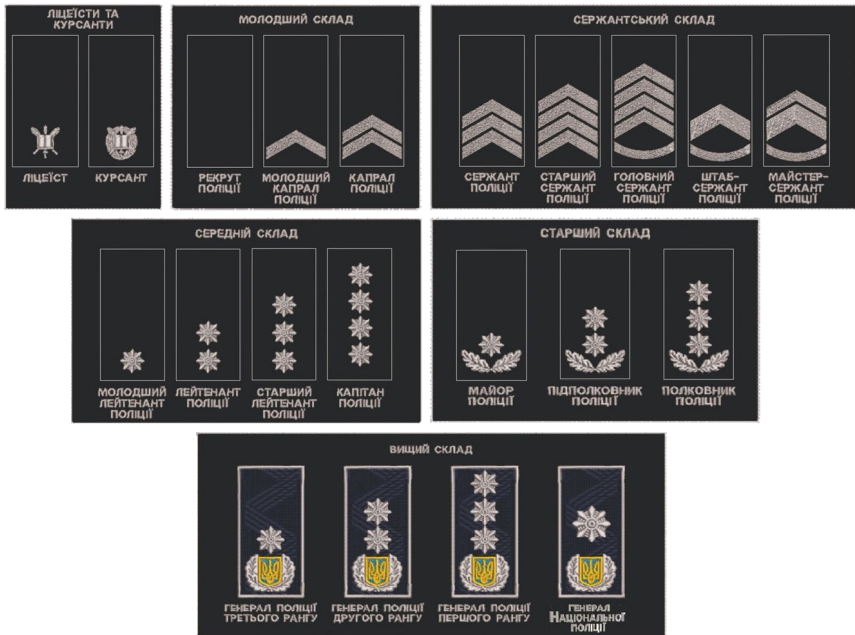

Рис. 1. Проєкт нових знаків розрізнення

Висновки

Вважаємо, що реалізація вказаних пропозицій надасть змогу вдосконалити систему та місце спеціальних звань в ієрархічних відносинах у Національній поліції України, покращити організацію, повноваження та відповідальність поліцейських, що в цілому сприятиме вдосконаленню якості виконання поліцейськими службових та бойових завдань за призначенням та зміцненню колективного авторитету серед особового складу. Цей проєкт дасть змогу ввести найвище спеціальне звання в Національній поліції України, підвищити роль

молодшого та заповнити нішу новоствореного сержантського складу, а поділ звань на середній та старший склад буде позитивно сприяти їх іміджу.

Порушене питання є багатограним та об'ємним і потребує колективної участі Департаменту кадрового забезпечення та Правового департаменту та інших фахівців Центрального органу управління для підготовки та реалізації вказаного проєкту.

Водночас Департамент превентивної діяльності готовий брати участь у реалізації зазначеного проєкту. На підставі чого пропонуємо створити робочу групу зі складу профільних структурних підрозділів Національної поліції України з метою ефективного обговорення наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. Избаш К. С., Славінська І. В. Сучасний стан кадрового забезпечення персоналу органів і підрозділів Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 165–168. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/39>. 2. Дрок І. С. Кадрова політика Національної поліції України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 318–323. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.50>. 3. Weinblatt R. B. New Police Training Philosophy: Adult Learning Model on Verge of Nationwide Rollout. *Law and Order*. 1999. Vol. 47, Iss. 8. Pp. 84–91. 4. Bajza S. Army Ranks For Enlisted Personnel // Military.com : сайт. 19.12.2023. URL: <https://www.military.com/army/enlisted-ranks.html> (дата звернення: 25.03.2024).

Надійшла до редколегії 28.03.2024

Прийнята до опублікування 30.04.2024

Harkavtsev Ye. I., Koteliukh M. O. Optimisation and improvement of police officers' special rank types

The article examines the process of reforming the law enforcement system in Ukraine, in particular the creation of the National Police in 2015, and its impact on the rank system of police officers. Special attention is paid to the main changes that occurred as a result of this reform. In particular, such positive aspects as bringing police standards closer to the European level, as well as creating a new police uniform and changing the rank system are highlighted. It is important to note that the reform is aimed at improving the efficiency of law enforcement agencies and their interaction with the public. The article also highlights the problem of the lack of additional ranks and limited career opportunities for junior police officers, which can lead to professional burnout and reduced staff motivation.

An analysis of the positive experience of using the extended rank of junior and sergeant ranks in countries such as Canada, Germany, Greece, Spain, as well as the states of Virginia and Delaware in the USA is conducted. The proposed ways of solving the shortcomings in the rank system are aimed at improving the working conditions and motivation of the police

personnel. In addition, it is proposed to introduce new ranks for junior and non-commissioned officers of the police in order to stimulate further self-development of professional skills and career growth prospects. In addition, each new rank will have separate duties and functions that will facilitate mutual assistance and cooperation with other police officers. It is also important to emphasise the need to update the design for cadets of higher education institutions with specific learning conditions and lyceums.

Key words: National Police of Ukraine, police service, law enforcement agencies, ranks in the National Police of Ukraine, reform.

